

Keresztény–Zsidó Teológiai Évkönyv 2020

Szerkesztő:
SZÉCSI JÓZSEF

Keresztény–Zsidó Társaság
Budapest

A Keresztény–Zsidó Teológiai Évkönyv 20. kötete
2001–2020 – húsz magyar nyelvű kötet
2017 – egy idegen nyelvű kötet
Sorozatszerkesztő: Szécsi József

Köszönetet mondunk támogatóinknak,
hogy lehetővé tették könyvünk megjelenését:

Budapest VI. Terézvárosi Önkormányzat

ISSN 1785-9581

Kiadó:
Keresztény–Zsidó Társaság

Nyomdai előkészítés:
K. Ór Erzsébet

Nyomda:
Korrekt Nyomdaipari Kft.

Budapest, 2020

TARTALOM

BENYIK György	
Marginalizálódási konfliktusok és folyamatok a Bibliában	7
CZIRE Szabolcs	
Távgyógyítás az evangéliumokban. A pogány-misszió jelképes történetei? ..	22
DÁVID Katalin – HIDVÉGI Máté	
Áldott legyen az emlékük! – A Magyar Nemzeti Múzeum Történeti	
Kiállítás – Egy fejezet Emlékirataim készülő második kötetéből	
(Hidvégi Máté jegyzeteivel).....	38
DOBOS Károly Dániel	
Kultúrák közötti fordítás (cultural translation) a vallások közötti közeledés	
megteremtésének eszközeként – Jehuda Arjeh Modena (1571–1648)	
rendhagyó javaslata a vallási másság „demitologizálására”	97
ENGHY Sándor	
The message of the Minor Prophets under the reading-glass of the	
Septuagint. The New Testament preaching created by the translation.....	109
FERENC pápa	
Az elvándorlók 2020. évi világnapjára	126
HODOSSY-TAKÁCS Előd	
Kinek szól Jeremiás levele? – Megjegyzések Jeremiás 29 kapcsán	130
KAMARÁS István	
Imakommandó, imádkozó sáska, imádkozó istenbohóca	142
KAMARÁS István	
Vallásosság-térkép – A térkép síkrajza	148
Judith KÁRPÁTI	
Sephardi-Ashkenazi Slash Glap int he Israeli Society 2020	154
KOZMA György	
Humor a Pentagonban: a Proust-féle kártyajáték mannheim-i öröksége	163
MÁTÉ-TÓTH András	
Nyugtalan Magyarország	182
Abdul-Fattah MUNIF	
A fogyatékos az iszlám szemszögéből	191

NÉMETH Pál	
Zsidó vagy keresztyén volt-e Ali ibn Rabban at-Tabari (3/9. sz.) az iszlám felvétele előtt?	197
Báruch OBERLANDER	
A 2020. évi Scheiber Sándor díjas Leibovich Abraham Benjaminovich köszöntése	202
OLÁH János	
Jesájá könyvének textusai a hétköznapi reggeli zsinagógai liturgiában.....	205
SZÉCSI József	
A magyarországi keresztény vallási irányzatok jelene és jövője	216
SZÉKELY János	
Az utolsó órában vagyunk az új Trianon felé.....	219
SZITA Szabolcs	
Az Apostoli Szentszék életmentései Budapesten	223
TOKICS Imre	
A parúzia értelmezése Jeremiás próféta könyvében.....	240
TÖRÖK Emőke – BIRÓ Emese	
Kutatás közben: Lelkésznők a protestáns egyházakban.....	249
UHRMANN Iván	
Bat-Séba – Bibliaelemzési gyakorlat II.	261
UJHÁZI Lóránd	
Az Európai Unió és a „Katolikus Egyház” szervezeteinek „diplomáciai” kapcsolata	308
VIZ Péter	
Keresztényellenes jogsértések a világban – 2019	345
Keresztény–Zsidó Teológiai Évkönyv 2001–2020 – szerzői bibliográfia	
Szerk. SZÉCSI József	374

NYUGTALAN MAGYARORSZÁG

Állapotok

Identitáskeresés

Esszémet hadd kezdjem egy olyan magyar emberre tett utalással, aki életének végén Berlinben találta meg hazáját: Kertész Imre, aki eddig az egyetlen irodalmi Nobel-díjas magyar.¹¹

Kertész Imre az „Egy sorstalan regénye” címet adta annak a regényének (utóbb hivatalosan: „Sorstalanság”), amelyért később megkapta a Nobel-díjat.¹² Saját auschwitz tapasztalatai alapján föltette a saját ifjúságára vonatkozó kérdést, tulajdonképpen ki is ő, tulajdonképpen mi történt, és végül, hogy mindez „tulajdonképpen” létezik-e még. Egész életében, későbbi regényeiben a maga elvesztett történetével küszködött, és élete végén arra jutott, hogy ott, Auschwitzban nem csupán a gyermek Kertész, nem csupán magyar és nem-magyar sorsársai vesztették el a sorsukat, hanem valamiképpen az egész európai kultúra is. Ezzel az állítással nem áll egyedül, és a hitelességével sem, de úgy érzékelt, hogy azzal a következtetéssel, amelyet ebből a sorsszerű sorstalanságból levont, meglehetősen egyedül maradt. Ő ugyanis, ellentétben Adornóval, nem gondolta, hogy „Auschwitz után verset írni barbár dolog...”, és nem osztotta más zsidó és nem-zsidó gondolkodók ama véleményét sem, hogy Auschwitz nem lehet megérteni és nem lehet értelmezni. Nem; noha Kertész azon a véleményen volt, hogy Auschwitz a keresztény-európai történelem vége:

„A holokausztban az ember helyzetét ismertem fel, ama nagy kaland végállomását, amelyhez kétezer év etikai és morális kultúrája után az európai ember megérkezett”,

11 Ünnepi beszéd a berlini Katholische Akademie munkaévének lezárása alkalmából, Péter és Pál ünnepén, 2017. június 29-én.

12 A könyv 1975-ben jelent meg először, Budapesten, a Magvető Kiadónál. A német változat 1990-ben jelent meg „Mensch ohne Schicksal” címmel; magyarból Jörg Buschmann fordította (Berlin: Rütten&Loening).

de egy lépéssel tovább ment, és azt képviselte, hogy éppen emiatt kell ezt a történelmet, ezt a kalandot újraindítani és megformálni. Ennek az újramezítésnek az alapjait véleménye szerint a görög és latin klasszikusoknál, valamint a Bibliában kell keresni. A holokauszt tapasztalata nemcsak a zsidók sorsa, és nem is csak Európa akkori polgáraié, hanem az valamiképpen közös, kényelmetlen és provokatív örökségünk. „Népiertás utáni” kultúrában élünk, ami nem egyszerűen azt jelenti, hogy időben e tragédia után élünk, hanem sokkal inkább azt, hogy európai kultúránk paradigmáját kell megpillantanunk és felismernünk benne:

„Aki magáévá teszi saját sorsát, s annak minden idegenségével elfogadja azt, csak az szabad, és ez felemelő érzés.”

Tehát ahogyan ebből a rövid idézetből megérthető, Kertész úgy gondolja, hogy idegennek, elidegenítőnek és megdöbbenőnek éljük meg a sorsunkat, és ezzel a valóság iránti érzéssel együtt kell azt saját sorsunknak megvallanunk. Továbbá azt is gondolja, hogy ez, vagyis a megdöbbenő sorssal szembeni egzisztenciális gesztus felszabadítóan hat, felemelő érzést közvetít. Kultúránknak népiertás utáni kultúráként történő azonosítása esélyt kínál arra, hogy minden elidegenedés után ismét felismerjük önmagunkat.

Magyarország

Manapság sokan megkérdezik, mi történik Magyarországon. Mindenekelőtt olyanok, akik a keleti blokk legvidámabb barakkjaként tanulták meg megismerni és megbecsülni országunkat, és saját tapasztalatukból tudták, hogy a nagy kommunista vörös tengerben létezik egy sziget, a Gulyás-szigetcsoport (Archipel Gulasch¹³) – utalva a szovjetunióbeli Gulág-szigetcsoportra (Archipel Gulag¹⁴). Az 1989-es fordulat után Magyarország egy ideig még a piacgazdasággá, demokráciává átalakulás – röviden a szabadság irányába tett lépések élvője volt. És a gazdasági adatok most azt mutatják, hogy nem élvője többé, hanem inkább lecsúszott. A kormány politikáját „illiberálisként”¹⁵ bélyegzik meg, és az egész Európában megfigyelhető, egyre több hasonló opció ellenére még mindig az idegengyűlölet élvőjének számítunk. A vendégbarátság országa a vendéglenség országa lett. Értelmezési támpontokra van szükség, mégpedig sürgősen.

Antipolitika c. művében¹⁶ Konrád György magyar író – akit Németországban nem utolsósorban a berlini Akademie der Künste elnökeként ismernek (1997-

13 Vö. Dalos György azonos című könyvét. (Bréma: Donat & Temmen Verlag 1986)

14 Vö. Alexander Szolzsenyicin azonos című regényét, amely először Párizsban jelent meg orosz nyelven 1973-ban.

15 Orbán Viktor miniszterelnök fogalomválasztása Tusnádfürdőn, Romániában, 2014. július 26-án.

16 Antipolitik. Mitteleuropäische Meditationen. Magyarból fordította Hans-Henning Paetzke (1984).

2003) – írta a mára vonatkozóan is útmutató mondatokat: „Mi a széthúzást hozzáségítjük a kiengesztelődéshez, mi profanizáljuk a militáns szélsőséget, mi a paradox közepet gyakoroljuk, mi páratlan dolgot végzünk el magunkban”, továbbá: „én feloldom a háborús szélsőségeket”. Más közép-európai országok mellett még a fordulat előtti Magyarországot nevezi paradox középnek, és ez a paradoxon továbbra is Magyarország egyik ismertetőjegye maradt: Európa közepe pusztán földrajzilag nézve, és paradoxon Németország és a Szovjetunió közötti, akkori köztes státusa miatt. Az utóbbi évek pillanatfelvételei e metafora alapján több mint egyértelműnek mutathatják ezt a paradoxont, és csak remélni lehet, hogy a radikalitás, a „háborús szélsőségek” nem válnak normalitássá Magyarországon és a régió többi országában, amelyeket V4-országoknak neveznek. A fordulat utáni átalakulás nem történt egyenes vonalúan – ez már általánosan ismert. Az utóbbi 25 év időszakát én magam két alszakaszra osztom, és a szabadság első és második hullámának nevezem őket. Az első hullámot a szabadság és a jólét jobbra naiv reménye jellemzi, a másodikat a kijózanodás, valamint a szabadság és a jólét ambivalens tapasztalatai. Ám sok minden utal arra, hogy a szabadság ezen első és második hulláma után egy harmadik hullám indul el, amelyet a politika radikálizálódása és a társadalom széthasadása jellemez. Amit Konrád 30 évvel ezelőtt paradox középnek nevezhetett, az sok megfigyelő számára már nem paradoxonnak tűnik, hanem gyógyíthatatlan és áthidalhatatlan dichotómiának, bármiféle közép nélkül.

Életünkbe és kedélyvilágunkba visszatért valami, ami ellen tulajdonképpen harcoltunk mi Magyarországon, és sok kelet-közép-európai barátunk is: a fekete-fehér politika által irányított miliő. A médiumok szüntelenül politikai indoktrinációkat harsognak, a hangulat felkorbácsolódik, mindent úgy érzékelünk, mint utolsó cseppet a pohárban. Úgy tűnik, valósággá vált a visszatérő démonok bibliai metaforája:

*„Amikor visszatér, tisztán és rendben, de üresen találja korábbi lakását.
Akkor keres még magának hét másik dëmont, akik rosszabbak, mint ő maga.
Együttessen birtokba veszik az embert, akinek az állapota most rosszabb,
mint előzőleg” (Lk 11,25-26).*

Magyarországon kiépültek a demokrácia és a piacgazdaság strukturális alapelvei, de a szabadság és mások elismerésének kultúrája, mindenekelőtt pedig a polgári felelősségvállalás még nem tudott igazán kifejlődni. Ezt a nyugat-európai színvonaltól való lemaradást azonban nem lehet csupán a kommunista időszakra visszavezetni. Franciaországgal vagy Nagy-Britanniával összevetve az egész régió 100-150 éves késésben van – vélik történészek, többek között például Szűcs Jenő vagy Bibó István. Az egyházak vegyes szerepet játszanak a szabadság kultúrájának pótlásában. Egyfelől nem dolgozták fel igazán a szabadsággal és a demok-

rációval kapcsolatos saját történetüket, másfelől támogatják a vallásszabadság jogi keretfeltételeit, hogy saját maguk, állami ellenőrzés nélkül intézhessék lelkipásztori szolgálatukat és egyéb ügyeiket. Az egyházak számára biztosított szabadság kívánatos, az egyházon belüli szabadság ellenben problematikus. Országaink nagy egyházai lényegében nem különböznek a társadalomtól, amint így van ez mindenütt a nagy egyházakkal. Amint a politikai elitnek ritkán képesek megtalálni a partneri szót a lakossággal, úgy az egyházi vezetéseknek is problémáik vannak az alulról jövő kezdeményezésekkel, a lelkipásztori stílusra vonatkozó kritikus kommentárokkal vagy a pénzügyi támogatás preferenciáira irányuló tudakozódással.

A magyar társadalom és a magyar egyházak képe azonban nem két színnel készült, hanem színes, egyre színesebb – csak valamivel higgadtabb nézőpontot kell elfoglalni, és meg kell törni a populista két részre osztás leegyszerűsítő látásmódját. Akkor kiderül, hogy jöllehet sok fiatal Magyarországon kívül képzeletben a jövőjét, de a többség marad, akkor is, ha mehetne. Noha az egészségügyi és az iskolai rendszer állandó reformjai sok mindent felforgatnak, léteznek nemzetközi elismeréssel bíró, kiemelkedő iskolák, és olyan diákok, akik átlagon felüli eredményeket képesek felmutatni bel- és külföldön egyaránt. Bár sokan kritikátlanul igazat adnak a politikai jelszavaknak, sokan mégis kritikusak, és európai mércékkel mérik a belpolitikát. És hogy egy utolsó példát említsek: jöllehet egyes főpapok a kormány politikai szlogenjeit visszahangozzák, mások az evangélium tükrét tartják a kormány elé, amely kereszténynek szokta nevezni magát. Egyáltalán nem akarom tagadni a komoly problémákat, a radikalizálódásokat és a riasztó válságokat, de merek annyira közel lépni a magyar valósághoz, hogy észrevegyem annak többszínű sokféleségét. Az éles képek sosem egyszerűek, egyszerűen csak részletesebbek!

Borderline társadalmi zavarok

Ha készek vagyunk valóban közelebb lépni ehhez az országhoz, akkor nem csupán a szenzációhajhász médiumok által közvetített napi politika felszínével fogunk találkozni. Több türelemmel ki fogjuk hallani a hiszterizált nyilvánosság hangjai mögül a szabadságra, autonómiára és önmeghatározásra irányuló, évszázadokon át be nem teljesedett álmok sóhajait. Kelet-Közép-Európa népei mindig is a nagy hegemoniák közti csatatéren éltek, társadalmi fejlődésük ismételtelen kívülről kapott sebeket szenvedett el, és 40 vagy 70 évnyi totalitárius diktatúra miatt nem voltak képesek megvitatni és feldolgozni ezt az egész történelmi örökséget – mintha a holokausztal, a gulággal, a kemény és a puha diktatúrával kapcsolatos, tartós történelmi vitában élnénk. Az egykori és a mai ingatagság kölcsönösen erősíti egymást; ezek egyfelől társadalmi tünetek, ugyanakkor táptalajai a populistáknak.

Ezért nem egészen igazságtalan azt mondani: ez a régió borderline társadalmi zavarban szenved. A borderline fogalma a „határvidék” szóval függ össze. A borderline-tünetegyüttes a személyiséglélektanban olyan zavarokat ír le, amelyeket itt a kollektív identitásra alkalmazok. Az érintett országok államközi kapcsolatait egyidejű intenzitással ingatagság – idealizálás, értékmegfosztás, manipuláció jellemzi. Gyakori dühkitörés, tartós ingerültség, a bosszúság hiányos kontrollja olyan helyzetekben, amelyek nem igazolják ezeknek az érzelmeknek a hevesességét. Az érintett társadalom bizonytalan a maga kollektív identitásának kérdéseiben, pl. „Kik vagyunk mi?” ... Hangulati ingadozások, amelyben feltűnően váltakozik a levertség, az ingerlékenység, a szorongás és a normális hangulat. Terhelések által kiváltott paranoid elképzelések.

Távolítások

Lassúság

Kertész Imrét választottuk vezetőül azon a zárandoklaton, amely a magyar és az európai mélypontok megértésének alapkövéhez vezet. Neki az egész életére volt szüksége ahhoz, hogy eljusson ehhez a ponthoz, annak a szükséges kulturális újrakezdesnek a belátásához, amely a klasszikus ókori irodalom szikláira és a Bibliára épül. Az íróknak van idejük: utcákon, koncerttermekben, szállodai előcsarnokokban csatangolnak, cigarettára gyűjtanak, egyikre a másik után, félig nyitott szemmel néznek egy olyan világra, amelyet csak ők ismernek, és ahol csak ők tudnak tévelyegni. A repülőgépek és a mobiltelefonok korában ezek a ködös egzisztenciák teljesen elidegenedettek, de éppen ez az elidegenedés, ez a távolság a feltétele annak, hogy meghívják asztalukhoz a saját sorsukat, és megigyanak vele egy abszintet.

Milan Kundera *Lassúság* c. művét említhetjük meg itt¹⁷, ezt a rövid regényt, amely talán nem tartozik a szerző legjobb művei közé, mint például *A lét elviselhetetlen könnyűsége* vagy *A tréfa*. Ennek a rövid könyvnek az alakjai hol összetett, hol éppenséggel primitív történetekbe bonyolódnak egy 18. században épült várban. A konfliktusok, a csalódások és a jelenetek mind meglehetősen gyors tempóban zajlanak, mintha a szerző elfelejtette volna, hogy éppen a lassúságról akart írni. Egészen addig, amíg a főszereplő, mielőtt beindítaná az autót, egy időre egy másik sebességbe, a szemlélődés sebességébe kapcsol, és így szól:

„Szeretném még szemügyre venni a lovagomat, aki lassan a kocsijához megy. Szeretném élvezni lépéseinek ritmusát: minél tovább halad, annál

17 Eredetileg franciául jelent meg *La Lenteur* címmel (1995), aztán ugyanabban az évben franciából németre fordította Susanna Roth.

lassúbbá válnak e lépések. Azt hiszem a boldogság jelét ismerem föl ebben a lassúságban.”

Nyomasztóak a mostani forrongások Magyarországon, Közép-Európában és másutt, joggal ébresztenek félelmet, és azt a kérdést szegezik nekünk, hogy hová vezet majd mindez. Nagy hatással van rám az, ahogyan tudós kollégáim és barátaim egy szempillantás alatt belemerülnek közéleti kérdésekkel kapcsolatos vitákba, és a napi sajtóból vett belátásokkal, érvekkel és megoldási javaslatokkal operálnak – miközben előadásaikban és írásaikban leginkább ők tanítják, hogy rendkívül komplex világunkat csak az intellektuális becsületességet veszélyeztető leegyszerűsítések révén lehet érthetőnek tekinteni. Réges rég elértük, és messze túlhaladtuk az *animal rationale* intellektuális kapacitásának, de biológiai kapacitásának a határait is. Igazat kell adnunk Armin Nassehinek, amikor azt írja, hogy világunk ma már annyira komplex, hogy az igazság utolsó órájában élünk.¹⁸ Többé egyáltalán nem filozófiai onánia azt állítani, hogy a mai világ folyamatait már nem lehet áttekinteni; ellenkezőleg, ez a makacs valóság, amellyel számolni kell. Nem a gondolkodás abbahagyása kötelez a gondolkodás végső határainak elismerésére, hanem éppen a következetes és bátor gondolkodás. Szép lenne arról álmodozni, és önzetlenül és áldozatkészen azért küzdeni, hogy előbb-utóbb igazságos és teherbíró megoldást lehessen találni Magyarország és Európa számára. Reményteljes lenne, ha a demokráciát, a piacgazdaságot, az emberi jogokat és a Jézus Krisztus Istenébe vetett hitet olyan világos dolgokként gondolhatnánk el, amelyek útmutató fáklyákként a helyes nyomra vezetik fáradozásainkat. Éppen Európa, vagy másképpen kifejezve a keresztény világ alapértékeit és alapstruktúráit illetően tapasztaljuk a leginkább drámai fejleményeket. Éppen a háború utáni kor jól begyakorolt logikája, amely a berlini fal leomlása után is lelkesítette gondolkodásunkat, vagyis az, hogy a Nyugat képes a posztkommunista államok számára bár nem problémátlan, de működő utat felkínálni, éppen ez a logika bizonyult hamisnak. Ezt a demokráciát, ezt a piacgazdaságot, ezeket az emberi jogokat és ezt a hitet ezek a társadalmak nem akarják, valami mást akarnak. És a háború utáni kor ezen oszlopai egyre inkább inognak, a belējük vetett hit egyre gyengébbnek látszik.

A magyar közélet reménytelen megosztottsága, amely mélyen behatol a családok életébe, a munka világának és a baráti köröknek az életébe, nem csupán problematikus természetű – inkább egy „emberirtás utáni kultúra” olyan túlterheltségeként értelmezhető, amely az egykori keleti blokk országaiban kevésbé sminkelten mutatkozik meg, jóllehet nyomai egyre határozottabban kerülnek napvilágra Nyugat-Európában és általában az észak-atlanti világban. Biztosan nehéz, ha nem éppen lehetetlen felelősséget vállalni a passzív rezisztenciába vonulását

18 Die letzte Stunde der Wahrheit: Warum gut und böse, rechts und links, progressiv und konservativ keine Alternativen mehr sind. (2015)

és a világmegvetés lakonikus álláspontjának elfoglalásáért, úgyszólván kívülről tekintve a világra. Nem hagyhatjuk el forrongó és kusza világunkat, mint Kundera Lassúság c. művének főszereplője, de nekünk – mindenekelőtt keresztényekként és keresztény értelmiségként – lehetőségünk van arra, hogy e kavalkád közepette belsőleg távolságot tartsunk, belemerüljünk a klasszikusok és a Biblia útmutató forrásaiba, és elmélyüljünk ezekben. Nem mondhatunk le arról a reményről, hogy eközben nem maradunk magunkra, és eljuthatunk a megajándékozottság meglepő tapasztalatára.

Közelítések

Pált, akinek a kereszténység elterjedését köszönhetjük, a római hatóság lassúságra és távolságtartásra kényszerítette. Két éven át börtönben volt, amit ma inkább házi őrizetnek neveznénk, mivel szabad volt prédikálnia és tanítania, valamint korlátlanul fogadhatott vendégeket. Missziójának ezen intenziválásában, sok évi extenziválás után, lényeges leveleket írt, amelyek komoly megfontolásokat tartalmaznak a mi fésületlen helyzeteink számára is. Vissza a forrásokhoz – intett Kertész Imre –, és most követjük nagyon hiteles útmutatását.

Onezimusz: illegális migránsból testvér Krisztusban

Pál visszaküld egy rabszolgát – Onezimusz a neve – a tulajdonosához, Filemonhoz. A rabszolga megszökött urától, Pálnál a barátjává lett. Pál kéri Filemont, irgalmasan fogadja be ismét Onezimuszt, de teljesen új minőségben: testvérként.

„Jótetted ne kényszerből fakadjon, hanem önkéntes legyen. Mert talán azért távozott el tőled egy időre, hogy örökre visszakapd őt, már nem mint rabszolgát, hanem mint sokkal többet: mint szeretett testvért” (Filem 1,14-16).

És mielőtt az asszociációnkal a nemzetiszocializmus korában vagy korunk muszlim világában életmentő megkeresztelkedésekhez terelve úgy vélnénk, hogy itt pusztán egy kereszténységen belüli ügyről van szó, a levél következő mondata megnevez egy másik okot:

„Mindenesetre számomra ő az, akkor mennyivel inkább számodra, emberként és az Úr előtt is” (16. v.).

Az ún. menekültválság drámai módon fölerősíti azt a kíváncsalmat, hogy minden embert alapvetően és visszavonhatatlanul embernek ismerjünk el. Egyre kevésbé kérdés, hogy világunk csak erre a bázisra épülve állhat fenn továbbra is. Nyomasztó kérdés viszont, hogy a társadalmak a maguk különböző emlékeivel és jelenlegi

körülményeik között mennyire képesek és készek is ezen elv szerint cselekedni. Német emberek, ahogyan osztrákok, svédek, hollandok is ragyogó jelét adták ennek az ember melletti opciónak. Magyarországon és más országokban is léteznek a szolidaritásnak Kelet-Európai jellegű, szórványosan előforduló gesztusai – erős politikai ellenszélben.

Azt, hogy az embereket – minden embert – hogyan kell emberként elismerni és elfogadni, nem mindig tudjuk, de remélhetőleg egyre világosabbá válik, hogy az egyházaknak és a keresztényeknek kezeskedniük kell ezért. A keresztényeknek és a főpapoknak ebbe az irányba mutató, gyökeres gondolkodás-átalakításra van szükségük, hogy ne kényszerből, hanem a legmélyebb meggyőződésből váljanak késszé magán- és társadalmi komfortzónájuk tagítására.

Válaszfal: akkoriban zsidók és keresztények, ma a világok között

Pálnak Krisztus jut eszébe, és paradigmaticus fordulatot lát benne, a személyében és a művében, pontosan arra vonatkozóan, ami szétválaszt. Az Efezusiaknak írt levelében mélyére hatol egy filozófiai szempontból is figyelemre méltó tételnek. Krisztus a maga személyében, a testében ledöntötte az ellenségesség válaszfalát, és ezáltal új emberekké tett embereket az egyik és a másik oldalon is.

„Mert ő a mi békénk. (...) Halálával ledöntötte az ellenségesség válaszfalát. (...) Személyében megölte az ellenségességet.” (Ef 2,14-15)

Éppen Berlinben, ahol bizonyos történelmi folyamatok ledöntötték a válaszfalat, a Falat, amely Európa minden válaszfalát jelképezi, az elkülönülések politikai, vallási, gazdasági jellegűek. Éppen innen kiindulva tudnak a keresztények és az egyházak ismét tanúskodni arról, hogy soha nem nyugodhatunk bele az emberek semmiféle szétválasztásába. Nem gazdasági, politikai vagy humanitárius forrásokra támaszkodva, hanem vallásuk legbelső forrásából és Krisztushoz fűződő, mindig újra létrehozandó kapcsolatukból következően.

Vallási vallás

Ez az egzisztenciális és spirituális összpontosítás Krisztus személyére ismét vallási vallássá teszi, teheti a keresztény vallást. A kereszténység, mint metafizika, mint a hatalom megosztásának kultúrája, mint nyitottság a világ tágasságának és mélységének felfedezésére, mint művészet és kultúra – ez a kereszténység lényegi alkotóeleme Európának és a világnak. De úgy tűnik, ezt a kereszténységet fenyegeti, vagy legalábbis megkísérli, hogy elveszíti ezt az eredeti értelmét. Politikai

vallásként mindenekelőtt Kelet-Közép-Európában eszközévé válik olyan célok elérésére, amelyek idegenek vallási lényegétől, és a nacionalizmus meg az idegengyűlölet megalapozására használódik fel. A kereszténység effajta vallási kiüresítésével szemben szóval és tettel rá kell mutatni őseredeti értelmére. Ismét Pál mondja, a Filippiekhez írt börtönlevelében:

„Az az érület legyen bennetek, amely megfelel a Jézus Krisztusban való életnek: (...) ő kiüresítette önmagát, és olyan lett, mint egy rabszolga, és hasonlónak az emberekhez” (Fil 2,5-7).

A keresztények és az egyházak Magyarországon – és másutt is – ma forrongó, sok bizonytalansággal teli világot élnek meg, és olyan kulturális és politikai modellekhez nyúlnak vagy nyúlnak vissza, amelyek a legnagyobb autonómiát és a legbiztosabb stabilitást ígérik számukra. De a börtön lassúságából íródott páli levelek által megintve készek – és magam is kész vagyok – kockáztatni a kereszténység hagyományos formáival és tartalmaival szembeni elidegenedést is, és készek vagyunk arra, hogy átadjuk magunkat a kereszténység eredeti üzenete kalandos keresésének.

Ebből a nézőpontból szemlélve egy „nyugtalan Magyarország” éppen nem olyasmi, amit szívesen elkerülnék, hanem ellenkezőleg olyasmi, amibe legmélyebb reményemet szeretném vetni – együtt keresztény embertársaimmal Magyarországon, Kelet-Közép-Európában és itt Németországban is.

(Fordította németből Gromon András)